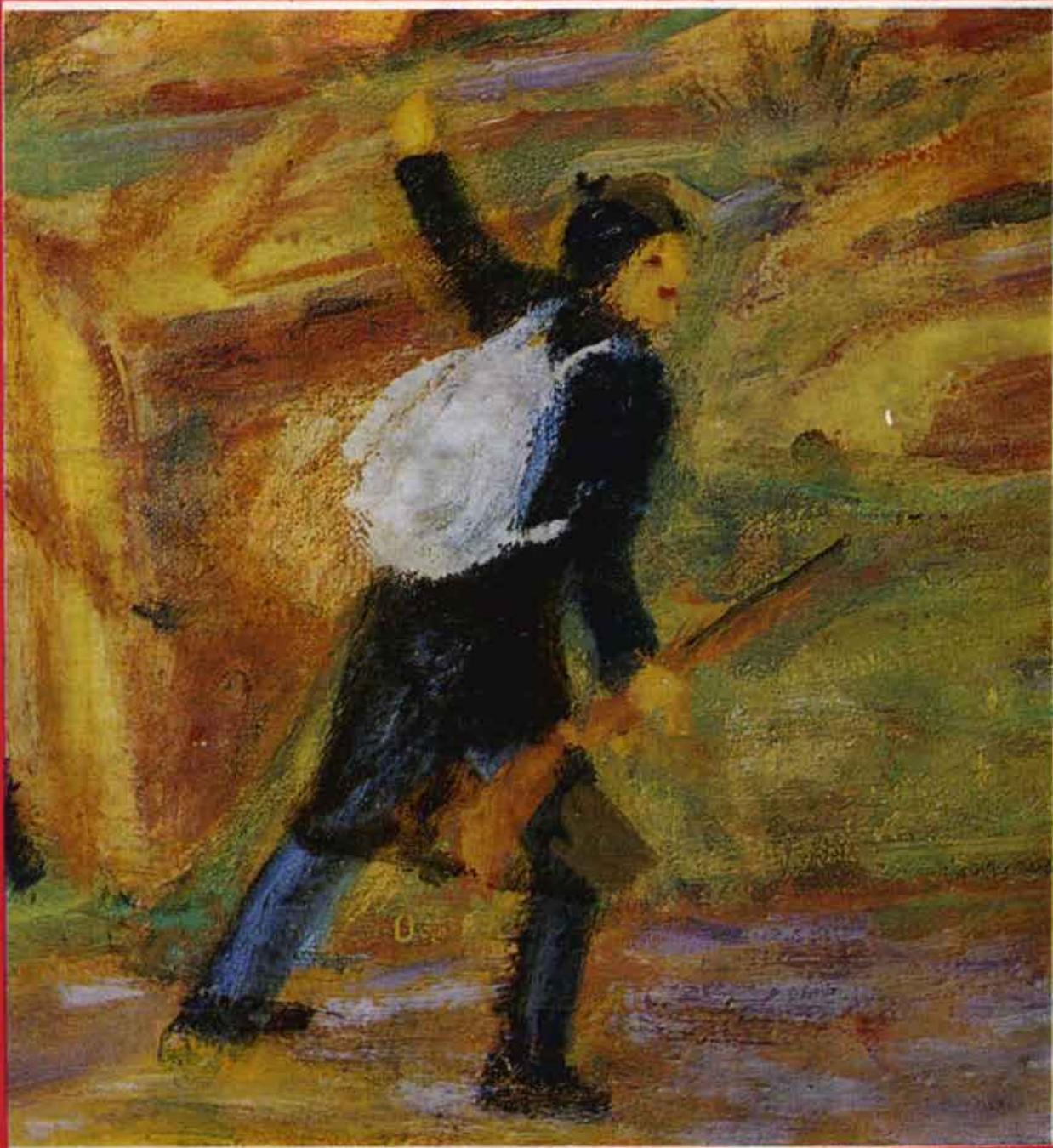

slovenský národopis

4 | 22

VEDA, VYDAVATEĽSTVO
SLOVENSKEJ
AKADEMIE VIED, 1974

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlíšené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vyniechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.ceeol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

Božena Filová: Slovenské národné povstanie – impulz novej bádateľskej orientácie slovenských etnografov a folkloristov	537
Soňa Burlasová: Ruská partizánska pieseň Po dolinam i po vzgoriam a jej slovanské verzie	543
Soňa Kováčevičová – Katarína Schreiberová: Neprofesionálna výtvarná tvorba s tematikou protifašistického odboja a Slovenského národného povstania	571
Viera Gašparíková: Príbeh o hrdinstve odvážneho partizána v ústnom podaní Ján Michálek: Postava partizána v ústnom podaní	597
Svetozár Švehlák: K súčasnému životu folklórnych novotvarov s odbojovou tematikou	619
Viera Urbánková: Výsledky monografického spracovania ľudových tradícií v Uhroveckej doline	629
DISKUSIA – GLOSY	647
Viera Urbánková: Božena Němcová a Slovensko	651
Martin Slivka: Divadlo vo folklóre	660
ROZHEADY	
Za Jaroslavom Kramaříkom (Adam Pranda)	662
Dr. Adam Pranda päťdesiatročný (Emilia Horváthová)	667
Na okraj seminára NÚ SAV k 30. výročiu Slovenského národného povstania (Viera Gašparíková)	670
BIBLIOGRAFIA	677

СОДЕРЖАНИЕ

Божена Филова: Словацкое национальное восстание – импульс для новой исследовательской ориентации словацких этнографов и фольклористов	537
Соня Бурласова: Русская партизанская песня «По долинам и по взгорьям» и ее славянские версии	543
Соня Kováčevičová – Катарина Шрайверова: Непрофессиональное	

изобразительное творчество с тематикой антифашистского сопротивления и Словацкого национального восстания	571
Вера Гашпарикова: Повесть о герое из отважного партизана в устной интерпретации	597
Ян Михалек: Образ партизана в устной интерпретации	619
Светозар Швеглак: К вопросу современной жизни фольклорных новообразований с сопротивленческой тематикой	629
Вера Урбанкова: Результаты монографической обработки народных традиций в Угровской долине	647
ДИСКУССИЯ КОММЕНТАРИИ	
Вера Урбанкова: Божена Немцова и Словакия	651
Мартин Сливка: Театр в фольклоре	660
ОБЗОРЫ	
БИБЛИОГРАФИЯ	
INHALT	
Božena Filová: Der Slowakische Nationalaufstand – ein Impuls für die neue Forschungsorientation der slowakischen Ethnographen und Folkloristen	537
Soňa Burlasová: Das russische Partisanenlied „Po dolinam i po vzgoriam“ und seine slawischen Versionen	543
Soňa Kováčevičová – Katarína Schreiberová: Das unprofessionelle Kunstschaften über Themen aus dem Slowakischen Nationalaufstand	571
Viera Gašparíková: Eine Geschichte über das Heldentum eines mutigen Partisanen in der mündlichen Überlieferung	597
Ján Michálek: Die Gestalt des Partisanen in der mündlichen Überlieferung	619
Svetozár Švehlák: Zum zeitgenössischen Leben der Folkloreneubildungen mit der Widerstandsthematik	629
Viera Urbánková: Die Ergebnisse der monographischen Bearbeitung der volkstümlichen Traditionen in Uhrovská dolina (Uhrovec Tal)	647
DISKUSSION – GLOSSEN	
Viera Urbánková: Božena Němcová und die slowakische Ethnographie	651
Martin Slivka: Das Theater in der Folklore	660

PRÍBEH O HRDINSTVE ODVÁŽNEHO PARTIZÁNA V ÚSTNOM PODANÍ

VIERA GAŠPARÍKOVÁ
Národopisný ústav SAV, Bratislava

V našom príspevku sa obmedzíme len na jeden úsek z celkovej problematiky rozprávaní o partizánoch. Chceme tým nadviazať na našu nedávnu štúdiu,¹ kde sme sa len letmo mohli dotknúť súboru variantov rozprávajúcich o tej istej skutočnosti a poukázať, že by sa všetky tieto zápisu, hlásiaci sa z hľadiska dejovej výstavby k jednému typu, mali spracovať samostatne. Tento zväzok variantov nás zaujíma preto, že nám dáva do rúk materiál na ilustráciu jedného z možných postupov: dokumentoval na zvláštnom všeobecné. Uvedomujeme si, že by bolo možné obvinenie z eklekticizmu, a preto úvodom chceme poukázať na širší komplex. Čo máme týmto komplexom na mysli? Nič iné ako to, čo nám uniká a o čom sa predsa len zmieňujeme. Znie to paradoxne, ale predsa je to pravda. Študujeme rozprávania z obdobia druhej svetovej vojny ako nový fenomén, ako diskontinuitný jav sui generis, a predsa chtiac-nechtiač sa dotýkame základných teoretických otázok folklóru vôbec. Slovom, ho-

voríme o súčasných inováciách a nevedomky riešime odveké problémy.

Táto dvojpólovosť našej súčasnej práce nám naplno vynikla, keď sme prečítali štúdiu A. V. Gončarovovej venovanú rozprávaniam o Veľkej vlasteneckej vojne.² Až do tých čias sa nám totiž zdalo, ako málo pozornosti venujeme z teoretického hľadiska súčasným rozprávaniam a najmä príbehom z druhej svetovej vojny, a predsa pravdepodobne nie náhodou stavia sovietska bádateľka — pokiaľ ide o zahraničnú literatúru — svoje vývody práve a výlučne na výsledkoch bádania u nás v Československu.³ Považujeme za užitočné podať na tomto mieste informáciu, na čo sa sovietska folkloristika hlavne zamerala:

Analyzuje rozprávania, ktoré boli zapísané v Kalininskej oblasti počas rokov 1947–1949 a 1965–1969. Porovnanie tohto materiálu s niektorými dokumentárnymi prameňmi umožňuje poukázať na súvislosť týchto podaní s ľudovou tradíciou. Možno v nich totiž zistiť poetické črty,

¹ GAŠPARÍKOVÁ, V.: Rozprávania o Slovenskom národnom povstani v kontexte ľudovej tradície. In: Zo života a bojov ľudu Uhorskej doliny, Bratislava (v tlači).

² GONČAROVOVÁ, A. V.: Ustnyje rasskazy Velikoj otečestvennoj vojny. In: Russkaja narod-

naja proza — Russkij fořklor, zv. 13, Leningrad 1972, s. 122–138.

³ Opiera sa predovšetkým o práce Andreja Melicherčíka a Jaromíra Jecha; okrem toho cituje aj jednu štúdiu Milana Leščáka, Dagmar Klímovej a Oldřicha Sirovátka.

napr. hyperbolizáciu, opisné alebo lyrické vložky. Rozprávač sprevádza prednes výraznou mimikou, pohybmi a emocionálnymi výkrikmi. Ďalšie porovnanie, a to podobných javov u iných národov — a práve tu sa autorka najviac odvoláva na bádateľské výsledky v Československu — dáva možnosť odkryť ešte iné znaky uvedených rozprávaní z Kalininskej oblasti. Výberom faktov, resp. ich dodatočnou voľbou, ktorá sa uskutočňuje pri opakovani príbehu, dochádza k vytvoreniu stálych obrazov a situácií, k vzniku pevných kompozícii alebo pevných sujetových schém, ktoré sa stávajú trvalými elementmi. Tieto rozprávania nepochybne patria do bádateľského okruhu folkloristiky, ale nemožno nechať bez povšimnutia, že skúmané memoráty (rozprávania zo života, spomienkové rozprávania) či kronikárske správy obsahujú poetický element len ako jadro. Poskytujú nám príklad rozprávačskej činnosti ako jahu, ktorý leží na hranici medzi umením a skutočnosťou.

Keby sme sa chceli vrátiť k našej štúdii, mohli by sme citovanými slovami A. V. Gončarovovej dokumentovať naše jednotlivé závery. Predovšetkým by však bolo potrebné pripomenúť stať L. G. Baraga, ktorý sa tiež zameral na rozprávania zapísané v posledných časoch.⁴ Autor totiž tu hovorí najmä o približovaní starších folklórnych vrstiev súčasným rozprávaniam, pričom spojovacím článkom je hlavne pevný zväzok so skutočnosťou, so životom, ako sme už zdôraznili v charakteristike rozprávaní zapísaných v Uhrovskej doline. Avšak nejde len o približovanie týmto smerom, ale aj opačným, totiž o prikláňanie sa súčasných príbehov k starším rozpráva-

niam, čo v podstate nie je nič iné ako proces nadvázovania novšej vrstvy na tradičný folklór. A práve v tomto kontexte sme sa zaoberali rozprávaniami zachytenými v Uhrovskej doline.

Mohol by vzniknúť dojem, že uvedenými informáciami sme chceli doplniť našu nedávnu prácu, lenže, ako sme povedali hneď na začiatku, chceme na ňu nadviazať iba v jednom úseku. Ak sme považovali za potrebné odvolať sa teraz na dva výsledky sovietskeho bádania, tak preto, aby naša úzko vymedzená téma nielen náhodne, ale výlučne dokumentovala, že súčasný prozaický materiál alebo aj len rozprávania o Slovenskom národnom povstaní nám poskytujú dôležité podklady aj pre riešenie hlavných otázok folkloristického štúdia. Táto demonštrácia je aj cieľom nášho príspevku a zároveň ospravedlňuje aj zdanolivý apriorizmus či zdanolivú unáhlenosť v osvetľovaní všeobecných zákonitostí len na zvláštnom jave.

Po tomto úvodnom expozé môžeme pristúpiť k analýze variantov spojených na vzájom svojím monotematickým zameraním. Všetky totiž hovoria o jednej udalosti: o odvážnom čine sovietskeho partizána nazýванého Miško z Kijeva, ktorý predstieral väčšiu, početnú silu partizánov, a tým prinútil nepriateľa ku kapitolácii. Tento motív predstavuje dominantu celého rozprávania, pre ktorú sa stal príbeh obľúbeným a najpopolárnejším z celého cyklu o tomto dnes už legendárnom partizánovi.

Ak hovoríme o obľube uvedeného motívuv alebo celého rozprávania, tak tým už naznačujeme, že príhoda vošla do úst ľudu a bola folklorizovaná. Takýto zjav je aj v súčasných rozprávaniach veľmi častý a poukázala na nedávno poľská folkloristka Dorota Simoničsová, a to znova na príbehoch s povstaleckou tematikou.

⁴ BARAG, L. G.: Ob ustnykh rasskazach zapisanych v poslednyje gody. In: C. d. Russkaja narodnaja proza ..., s. 139—147.

avšak vzťahujúcich sa na iné dejinné udalosti, staršie o jedno štvrtstoročie⁵ ako memorátové príhody z obdobia Slovenského národného povstania. Zmieňme sa na tomto mieste, že jej materiál v porovnaní s naším bol vo výhodnejšom postavení, pretože prešiel dlhším vývojom a navyše autorka mohla ukázať na renesanciu starších príhod o sliezskych povstaniach práve v posledných rokoch, na renesanciu, ku ktorej speli udalosti druhej svetovej vojny či už v skutočnej podobe alebo transformované do umeleckej roviny. Avšak na druhej strane môže náš materiál preukázať hoci v kratšom časovom úseku vyšší stupeň folklorizácie, o čom svedčí prekvapujúce množstvo variantov, ktoré sa nám podarilo zapísť a ktoré by sme iste mohli rozmnosiť ešte ďalšími výskumami.

Lenže priznajme, že týmto poslednými slovami sa dopúšťame určitého omylu alebo určitého zjednodušenia. Stačí pre vysoký stupeň folklorizácie skutočne len množstvo monotematicky založených variantov? Snáď nie je potrebné na túto otázku širšie odpovedať. Je úplne jasné, že prijatie určitej látky ľudovým spoločenstvom predpokladá jej pretvorenie, jej zladenie s celkovým rozprávkovým fondom, a to aj v tom zmysle, ako to mal na mysli citovalý L. G. Barag. Populárne povedané, príbeh musí zapadnúť svojou ideovou náplňou, svojimi obrazmi, svojou štylizáciou do rámcu celej rozprávačskej zásobnice. Len tak sa môže stať kolektívny vlastníctvom ľudu, len tak môže reprezentovať kolektívnu tvorbu ľudu. Táto kolektívnosť alebo inými slovami zapojenie do tradície, čím sa folklorizačný proces stabilizuje, prejavuje sa zvlášť zreteľne v črtách, ktoré

spájajú jednotlivé varianty alebo ich aspoň navzájom k sebe približujú. Zjednocujúcim faktorom bývajú konstanty, ktoré sú predpokladom tradície. Bez stále novoznájúcich variantov by totiž ľudové rozprávania vlastne nežili, avšak napriek tomu variácia alebo variabilita nie je to hlavné, býva spravidla len — pokiaľ nejde o zásadné metamorfózy alebo o kvalitatívne inovácie — rúhom, do ktorého sa odieva konštantné jadro. Znamená to teda, že prvoradá je nie variabilita ľudového podania, ale stabilita ľudového podania.

Každý rozprávač či chce alebo nechce, či sa usiluje o zachovávanie zdedených podaní v nemennej podobe, alebo aj keď prejavuje i tie najväčšie improvizáčné schopnosti, vždy postupuje v podstate rovnako: Krúži vo väčšej-menšej vzdialenosťi okolo konštantného stabilného jadra alebo povedané slovami Waltera Andersona, osciluje okolo pevného centra.⁶ K týmu „pohybom“ chceme obrátiť hlavnú pozornosť, lebo nimi sa snáď najlepšie vyjadri tak životnosť a možnosť tradície, ako otázka nás natoľko zaujímajúca — vysoký stupeň folklorizačného procesu. Pri folklorizácii musíme teda postaviť do popredia jej kvalitatívnu zložku a posudzovať ju v súvislosti a v závislosti od nej. Vedľa oscilácia okolo pevného centra si môžeme overiť práve len na väčšom množstve variantov, a tie v našom prípade máme k dispozícii. Aj keď sme v našom rozbore kvantitatívnu zložku „podecenili“, bude len logické, keď folklorizáciu najtypickejšieho príbehu o Miškovi z Kijeva začneme objasňovať práve z tejto strany.

Texty sa získaval postupne. Ján Botík zaznamenáva pri svojom výskume

⁵ SIMONIDESOVÁ, D.: Powstania śląskie we współczesnych opowiadaniach ludowych. Opole 1972.

⁶ ANDERSON, W.: Zu Albert Wesselskis Angriffen auf die finnische folkloristische Forschungsmethode. Tartu 1935, s. 16.

v roku 1961 počas letných prázdnín dva varianty a nasledujúci rok v júli znova dva.⁷ Vlastná výskumná akcia koncentrovaná na Uhrovskú dolinu nasledovala po desiatich rokoch. V januári 1973 sme na magnetofónový pás zachytili osem variantov a o rok neskôr znova v januári desať podani.⁸ Celkove sa teda môžeme oprieť o 22 záznamov. Neznamená to však, že tento počet sa zhoduje s počtom informátorov, lebo tých je „len“ 14. Z toho vyplýva, že v niektorých prípadoch sa zapisovalo u jedného a toho istého rozprávača dvakrát i viackrát. Nemusíme tu hovoriť o význame opakovanych záznamov, ten náležite vysvetlil z rôznych prác uverejnených v poslednom čase. Zaiste by nebolo správne tento význam preceňovať, avšak povedzme už teraz, že tieto opakovane zápisu najcharakteristickejšieho príbehu o Miškovi z Kijeva nám poskytujú jeden z kľúčov na riešenie celej problematiky, ako ešte poukážeme. Preto pripojme ešte údaj diferencujúci opakovane záznamy do troch skupín, hoci vzhľadom na informátora išlo vždy o priame opakovane výskumy:

1. U jedného informátora, Adama Beľana,⁹ bol zapisované v každom roku, keď bol robený výskum, teda celkove štyrikrát.

2. U troch rozprávačov, Štefana Mišinu, Ondreja Čukana a Márie Hudecové, sme zapisovali vždy po roku, a to 1973 a 1974.

3. Dvaja rozprávači nám opakovali príbeh v ten istý deň, a to Emil Hudec 16. 1. 1973 a Jozef Sečanský 6. 1. 1974.

Pri kvantitatívnej charakteristike folklorizačného postupu nás ďalej zaujíma, na akom veľkom priestore sa o príhode rozpráva. Legendárny čin Miška z Kijeva možno zachytiť vo všetkých štyroch obciach skúmanej oblasti. Hoci náš výskum sa zameral celkove na rozprávania s partizánskou tematikou a nie výlučne na uvedený „memorát“, až pri ukončovaní výskumu a pri jeho hodnotení sa nám táto historka začala črtať ako najtypickejšia a najrozšírenejšia), predsa môžeme dospieť k určitým záverom o rôznych proporcích: Udalosť sa prihodila v Kšinnej, avšak jej domovské právo je aj v Závade pod Čiernym vrchom, pretože z tejto obce sa partizáni zúčastnili na spomenutej akcii. V týchto dvoch lokalitách je príbeh približne rovnako zakotvený. Naproti tomu jediný záznam z Omasťinej a taktiež jediný z Uhrovca naznačujú, že tu uvedený príbeh možno klásť už len ako jeden z mnohých ďalších a teda nie už ako príbeh centrálny, či dominantný. Avšak i tento záver možno považovať len za predbežný, lebo ďalšie výskumy by nás snáď mohli viesť ešte k ďalším korektúram (event. i zistenie viacerých informátorov, ktorí toto rozprávanie poznajú, jeho postu-

⁷ Tieto zápis zachytené rukou sa nachádzajú v archíve Slovenskej národopisnej spoločnosti pri NÚ SAV v Bratislave č. 49/61, 117/62. Jeden z nich, uvedený pod menom troch informátorov — Michal Hrubý, Ondrej Filo a Ondrej Čukan — z r. 1961 (v rukopise J. Botíka, s. 8–9) uverejnili Andrej MELICHERCÍK v štúdiu Boj proti fašizmu za Slovenského národného povstania v ústnom podaní slovenského ľudu. Slov. Národop., 9, 1961, č. 34, s. 390; autor štúdie text pripísal Ondrejovi Čukanovi. Keďže dôkladná textová analýza, porovnanie s ďalšími zápismi ako aj konzultácia so zberateľom nedosvedčujú, že by išlo o tohto informátora a keďže po odstupe rokov je ľahko určiť, ktorému z rozprávačov príbeh prisúdiť, pochávame text bez uvedenia presného mena in-

formátora. Druhý zápis, variant Adama Beľana zo Závady pod Čiernym vrchom, rozprávaný r. 1962 (v rukopise J. Botíka č. 64), bol publikovaný v prácii J. MICHALKA, Povstanie v ľudovom rozprávaní. In: Slovenské národné povstanie v ľudovej tvorbe. — Antológia, Bratislava 1974, ukážka č. 83.

⁸ Zápis sú uložené v archíve Národopisného ústavu SAV v Bratislave a v eit. štúdiu Rozprávanie o Slovenskom národnom povstani v kontexte ľudovej tradície som niekoľko variantov tohto podania o Miškovi z Kijeva publikovala pod č. 49 a-f.

⁹ Bližšie údaje o ňom ako aj o iných informátoroch pozri v prílohe, kde publikujeme i jednotlivé texty.

pujúca migrácia z centier, t. j. z Kšinnej alebo zo Závady pod Čiernym vrchom, ap.).

Bokom nesmieme nechať zistenie, kto je nositeľom príbehu, ktorý v našom príspevku analyzujeme. Hoci nadobúda humoristický charakter, radí sa aj toto rozprávanie zo života (spomienkové rozprávanie) k látakam s historickou tematikou, ako ostatne všetky podania o Slovenskom národnom povstaní, resp. ako všetky podania partizánske alebo vôbec o vojnových udalostach.¹⁰ V tomto zmysle je blízke povesti a v širokom význame slova možno ho radíť do povesťového okruhu.¹¹ A ako je známe, rozprávači tohto okruhu bývajú zväčša muži. Tak je to aj v našom prípade. Zo štrnástich informátorov je jediná žena, a to dokonca táto výnimka ani pravidlo nepotvrdzuje, lebo sa ešte zmienime, ako jej rozvíjanie našej témy je v porovnaní s inými interpretáciami netypické.

Potrebné je všimnúť si aj vekové rozčlenenie. Nebudeme rešpektovať bežné generačné kritériá; naša diferenciácia bude trochu detailnejšia a bude zlúčovať rôzne aspekty. Najmladšieho nášho informátora delí od najstaršieho pomerne štyridsať rokov. Týchto štyridsať rokov by sme rozvrhli — a toto rozlíšenie nie je formálne a prispeje nám ďalej k lepšiemu pochopeniu celkového obrazu nášho príbehu — do štyroch vekových vrstiev:

1. Jeden rozprávač sa narodil ešte v minulom storočí a prekročil v čase, keď sa príbeh stal, päťdesiatku.

2. Piatí rozprávači sa narodili v rozmedzí od začiatku storočia do vypuknutia prvej svetovej vojny a v danej chvíli sa ich vek pohyboval medzi tridsiatimi a štyridsiatimi troma rokmi.

3. Traja sa narodili po druhej svetovej vojne, presnejšie v rozmedzí piatich rokov (1920—1925) a aktívne sa už mohli ako devätnásť — až dvadsaťštyriroční zapojiť do Povstania.

4. Traja sa narodili taktiež v období piatich rokov, ale až v rozmedzí rokov 1928—1933 a počas SNP mali jedenásť a šestnásť rokov a do aktívneho boja sa v plnom zmysle slova ešte nezapojili.

Z tohto prehľadu nám vypadávajú ešte dva rozprávači variantov z rokov 1961 a 1962, o ktorých nám chýbajú pasportizačné údaje.

Z hľadiska sociálneho rozvrstvenia nie sú medzi rozprávačmi podstatné rozdiely, v čom sa ostatne prejavuje všeobecný trend vývoja socializmu, keď dochádza k postupnému zblížovaniu a zjednocovaniu. Hoci naši informátori sú členmi JRD alebo pracujú v závodoch, prípadne sú dôchodcami, patria všetci do prostredia v podstate homogénneho, a možno teda tvrdiť, že typická príhoda o Miškovi z Kijeva s najväčšou frekvenciou najmä v dvoch lokalitách, koluje vo všetkých skupinách bez výnimky.

Potial kvantitatívna charakteristika. Teraz môžeme už prejsť k vlastnej analýze textu. Ako sme uviedli, v istom zmysle slova kľúčom na riešenie celého problému sú opakovane záznamy. Spravidla najviac sa dá usúdiť z väčšieho počtu opakovanych zápisov urobených za sebou v kratších i dlhších časových rozpätiach. Po tejto stránke sa nám zdá, že najviac možno vysiažiť z variantov, ktoré podal Adam Beňan (č. 8 a—d). Avšak vzápäť si uvedomujeme jedno úskalie: nemáme pred sebou ekvivalenty v pravom zmysle slova. V rokoch 1961 a 1962 zapisoval iný zberateľ ako my v rokoch 1973 a 1974, vtedy nemal

¹⁰ Porov. knihu Jána Michálka, Spomienkové rozprávanie s historickou tematikou. Bratislava 1971.

¹¹ SIROVÁTKA, O.: Dějiny a lidové podání. Slov. Národop., 19, 1971, s. 534—546, passim.

k dispozícii magnetofón a celkom iste rozprávačská atmosféra nebola vo všetkých prípadoch rovnaká.¹² Nakoniec po porovnaní všetkých štyroch variantov dochádzame k záveru, ktorý akoby negoval našu už skôr vyslovenú tézu o vysokom stupni folklorizácie statočného činu partizána Miška z Kijeva (Kijova). Posledné opakovane záznamy z roku 1973 a 1974 totiž nepredstavujú už nič iné ako ozvenu kedysi vydareného rozprávania, ktoré pred mnohými rokmi postupne kryštalizovalo. Na rozprávača totiž s postupujúcimi rokmi dofahla únava, vysvetliteľná i útrapami, ktoré prežil za posledné mesiace vojny v nemeckom koncentračnom tábore. Preto staršie varianty z rokov 1961 a 1962 oveľa vernejšie odrážajú „normálnu formu“ a zachovávajú teda všetky hlavné dejové články. V prvých variantoch Nemci boli porozdeľovaní po domoch, a preto ich bolo možné postupne odzbrojovať, bol ich veľký počet — v oboch variantoch sa hovorí o osemdesiatich, zatiaľ čo partizánov bolo dohromady s Miškom len sedem —, veliteľovi vybral Miško odvážne záver (zásobník) zo samopalu a použil lesť predstieraním, že má niekoľko bataliónov, čím ostatných Nemcov prinútil, aby sa vzdali. Oproti tomu v posledných variantoch ostal takmer len motív o celých bataliónoch, na ktorom je vlastne postavená nosnosť príbehu. Obe mladšie interpretácie sú sice podané, pokiaľ ide o formulácie, úplne odlišne, ale inak to ani nemôže byť, pretože rozprávanie nikdy nie je memorovaním spomäti, a vždy treba počítať s väčšou variabilitou ako pri mnohých iných útvaroch ľudovej slovesnosti, napr.

pri piesni, ktorá je viazaná rytmom a rýmom, pri prísloviach, hádankách ap. Napriek tomu by sme tam aj zo štýlistického hľadiska našli stabilné prvky, napr. spomenutý element „porozdeľovaní po domoch“. Skrátka, v prvých variantoch viditeľne vystupuje tendencia smerom k stabilité. Naopak, posledné záznamy svedčia o rozklade, ale nie tradície o Miškovi z Kijeva vôbec, ale len v ústach jedného rozprávača. Namiesto neho, ako si ešte povieme, vystupujú ako náhrada ďalší. Hoci varianty Adama Beňana nám neumožňujú sledovať vrehol folklorizačného postupu v súčasnosti, predsa len naznačujú v podaní z roku 1962 folklórnu kryštalizáciu a úsilie o zvýšenú účinnosť (porov. výkriky „Hurááá!“ z rôznych strán, ktoré po poveli Miška mali nepriateľa ešte viac naťakať — č. 8 b). Okrem toho aj upadajúce varianty sú dôležité, pretože všeličo naznačujú o zložitých vývojových cestách folklóru, keď v období rozvoja treba počítať s „krokmi späť“.

Z opakovanych záznamov druhej skupiny považujeme za nevyhnutné zastaviť sa pri rozprávaniach Štefana Mišina (č. 4 a. b), nášho najstaršieho informátora, ktorý aj vo svojich osemdesiatich rokoch preukazuje rozprávačskú zbehlosť a zmyslom pre dialógy dodáva svojmu podaniu pečať „autentickosti“. Rozprávač nás zaujíma aj preto, že v niektorých variantoch i iných informátorov vystupuje ako spoluhrdina príbehu, pretože vytvoril predpoklad k postupnému odzbrojeniu — rozmiešnil nepriateľských vojakov, vydávajúcich sa za partizánov, po dvoch alebo po

¹² Absolútne rovnaká rozprávačská situácia sa však nevytvorí nikdy, a preto ani nemôžeme operať, aj keď zachovávame tie isté postupy, používame tú istú techniku a volime toho istého zberateľa, s opakovannými záznamami ako s absolútnymi ekvivalentami. Musíme sa teda uspokojiť

vždy len s ich relativnosťou. Porov. JECH, J.: Zur Methode der wiederholten Aufzeichnung von Volkserzählungen. In: IV. International Congress for Folk-Narrative Research in Athens 1965, s. 207–208.

troch do rozličných domov v dedine. Pre celkové porovnanie stačí, keď sa obmedzíme len na to najnevyhnutnejšie. Oba varianty zachovávajú vždy podstatné detaile; prvý je však zhustenejší, dáva lepšie vyniknúť Miškovej vojenskej ľsti, kym druhý nedokončuje pointu a rozprávač prechádza k ďalším epizódam nadväzujúcim bezprostredne na motív odzbrojenia a až na našu otázku dopĺňa pointu. Zaujímavá je tu stabilita: obidva razy hovorí Š. Mišina o príkaze druhej rote. Vzhľadom na iné varianty táto individuálna konštantu však predstavuje len variáciu, lebo najčastejšie v ústnom podaní Miško dával príkaz bataliónu, resp. niekoľkým bataliónom. Náš informátor dokonca popiera, že by išlo o batalióny a čee sa tým najviac priblížiť pravde a zmierniť nadsádzku (č. 4 b).

Štefan Mišina vystupuje práve v ďalších opakovanych záznamoch tejto skupiny. S jeho podaním sa po obsahovej stránke veelku kryje rozprávanie Ondreja Čukana (č. 1 a, b), druhého najstaršieho informátora. Aj keď po formálnej stránke sú medzi obidvoma variantmi, vzdialenosťmi v zápise od seba jeden rok, značne rozdiely, celkovou výstavbou sa oba zhodujú. Pointa o batalióne sa však objavuje v oboch prípadoch v inej súvislosti: Hovorí sa o nej len vtedy, keď sa Miško z Kijeva zišiel s Ondrejom Čukanom. V prvom variante dáva prehovoriť priamo hrdinovi, ktorý ho informuje, že dal povel: „Prvý a druhý batalión, podieme!“ V druhom variante spomína Ondrej Čukan, ako ho legendárny partizán Miško pri neskoršom stretnutí v Kšinnej vybozkával a O. Čukan mu pripomenul: „Deviatý batalión. pripravil k paľbe!“ Táto drobná variácia však znova nepopiera konštantu, ktorá sa v podstate zachováva.

Paralely Márie Hudecovej (č. 3 a, b) sice tiež zachovávajú niektoré detaile (nepriateľ sa vydáva za partizánov, hovoril v oboch

prípadoch po rusky, vystupuje tu richtár Mišina ap.) avšak sám príbeh vlastne vyrozprávaný neboli, chýba mu úplne pointa; M. Hudecovej išlo skôr len o zachytenie niektorých faktov a sústredila sa hlavne v ďalšej spomienke na nešfastie, ktoré doľahlo na miestne ženy a na ňu samu, keď im nepriateľ odvliekol mužov do koncentračného tábora. Práve tým, že informátorka nezachovala epickú líniu alebo celkom vypustila nosný motív o predstieranom batalióne, nie je jej podanie typické a potvrdzuje sa tak naše predchádzajúce tvrdenie. A predovšetkým tu si musíme pripomenúť postreh A. V. Gončarovovej o rozprávaniach z Veľkej vlasteneckej vojny, keď rozprávačská činnosť leží na hranici medzi umením a skutočnosťou. Mária Hudecová, v iných ukážkach dobrá rozprávačka, sa tu koncentrovala snáď viac ako ktokoľvek iný na skutočnosť a poetické jadro u nej vlastne ani nenájdeme.

Prehádzame k tretej skupine, keď rozprávač opakoval príbeh ešte v ten istý deň. Pre objasnenie folklorizačného postupu sú zaujímavé varianty oboch informátorov, ktorí sem prináležia. V prvom prípade Emil Hudec, predstaviteľ našej najmladšej rozprávačskej vrstvy, najprv pripomenuje príbeh len regetovite a neúplne (č. 2 a), neškoršie ho však vyrozprával so zachovaním všetkých podstatných dejových článkov (č. 2 b), tak ako napríklad Ondrej Čukan a Štefan Mišina, aj keď je medzi nimi dosť podstatný rozdiel. Stabilným prvkom je tu znova batalión, formulovaný však variabilne, po prvý raz vydáva Miško z Kijeva rozkaz „Batalión, páľ!“, po druhý raz „Prvý batalión, pripravil k paľbe!“

U Jozefa Sečanského sa stretávame s opačným postupom. Najprv ako účastník akcie vyrozprával historku do podrobnosti (č. 12 a) a po druhý raz (č. 12 b) len regetovite so zachovaním tej istej formulácie „Ten batalión, ten batalión, páľ!“

Mohli by sme z toho dôjsť k nasledovnému úsudku: Zatiaľ čo Emil Hudec si pri pomenutí príhody najprv pripravil pôdu (a tak isto aj sám seba ako rozprávača) a len potom historku rozvinul do náležitej šírky, čím po stránke tvarovej podal príklad jej folklorizácie, predstavuje Jozef Šečanský opačný zjav, totiž ako opakováním príbeh stráca či dokonca upadá. Avšak tátu druhá časť nášho úsudku nie je správna. Náš informátor považoval za potrebné svoje podanie doplniť, a preto sa k prežitej udalosti počas jedného dňa vrátil, a keďže vedel, že sám ju už reprodukoval, zhrnul ju do niekoľkých podstatných črt.

Až doteraz sme zostali len pri východiskových variantoch a ich opakovanych záznamoch. Prebrali sme tým však väčšinu našich zápisov. Prirodzene je nevyhnutné prihliadnuť aspoň niekoľkými vetami ešte k ostávajúcim textom a zároveň postúpiť za doterajší náznak a podať súborný náčrt všetkých variantov ako celku.

Z roku 1961 pochádza zápis, o ktorom nevieme, ktorému rozprávačovi v Kšinnej ho možno prisúdiť (č. 7). Príbeh o Miškovi z Kijeva je zachytený v celej rozlohe, hoci niektoré články sú oslabené (napr. nie je tu zdôraznená účasť richtára). Podanie je dobре skĺbené a vyvoláva v nás dojem „proto-kolárneho zápisu“. Pri jednom zázname z roku 1962 rozprávača poznáme. Bol ním Viliam Záhorský, ktorý tak isto ako iné svoje historky aj našu tému vedel podať už vlastne vo folklórnom tvari, konkrétnie – v zhustenej podobe takmer anekdotickej skratky. Zaujímavá je tu variácia konštanty: Miško nedáva povel bataliónu, ale posiela partizána, aby na jeho povely prechádzal z jedného kríčka do druhého a strieľal z guľometu „ako by tam bolo neviem koľko divízii“. Škoda, že nepoznáme presný vek informátora; z kontextu môžeme V. Záhorského kvalifikovať ako príslušníka strednej generácie.

Štyri texty zapísané v rokoch 1973 a 1974 nie je potrebné dôkladnejšie charakterizovať, lebo ich nositelia nepatria k aktívnym rozprávačom. Pomerne najvydarenejší je ešte variant Petra Kohuša (č. 10). Nie je natoľko dôležité, že zabúda na niektoré závažné detaily, na škodu je formálna, slovná predimenzovanosť prejavu a predovšetkým to, že rozprávačsky nevyťažil viac z motívu „Prvý batalión, nastúpiť! Druhý batalión a tretí batalión...!“ U Jána Petreho, v jeho motivicky ochudobnenom podaní (č. 6), sice pointa o batalióne viac vystupuje, ale úplne sa tu už stráca hrdina – o Miškovi z Kijeva tu nie je vôbec reč. Štefan Hrubý je informátorom v pôvodnom zmysle slova, pretože podáva skutočne len faktografickú informáciu (č. 9), v ktorej nakoniec nosný folklórny motív o batalióne by nemal svoje miesto. Ján Gráč sa uspokojuje s veľmi stručnou správou (č. 14); zmieňuje sa sice o richtárovi Mišinovi, ale v porovnaní s J. Petrem ani on nepripomína Miška z Kijeva a ešte k tomu nerozvíja motív odzbrojenia, čím mu vypadá aj uvedená pointa o batalióne.

Krátke rozprávanie nemusí ešte znamenať, že príbeh sa rozložil alebo že folklorizácia nedosiahla náležitú úroveň. Dokladom toho je prednes Jaroslava Pavleho (č. 5), ktorý sa obmedzuje sice len na dominantu „Prvý batalión! Druhý batalión!“, avšak tým, že všetko tu vykonal Miško z Kijeva sám bez účasti iných, prispieva nadsádzka k folklórному stvárneniu skutočnosti a anekdotická skratka je tým pôsobivejšia. Podobne hyperbolicky je založený variant najmladšieho rozprávača Petra Kopčana (č. 11), ale oslabený je tu už rozkaz Miška z Kijeva k palbe, čím napok pôsobivosť interpretácie klesá.

Napriek tomu aj tento posledný variant naznačuje zmienenú vývojovú liniu, ktorú najlepšie dokumentuje Jaroslav Pavle a popri ňom Viliam Záhorský, totiž smerom

k zekonomizovanej — t. j. zhustenej anekdoté, ktorá, ako sme už povedali, príbeh dejove sice ochudobňuje, ale dáva tým viac vyniknúť dominantnému motívu s použitím uvedenej hyperboly. Zdá sa teda, že týmto smerom budú postupovať najmä mladší rozprávači. Pokiaľ sa pre túto formu nerozhodnú — ako sme poukázali u E. Hudeca —, budú nevyhnutne nadvázovať na postupy najstarších informátorov, konkrétnie Štefana Mišinu a Ondreja Čukana, a ich realizácia bude spadať do kategórie humoristických rozprávaní.

Ak nakoniec nášho porovnania si chceme utvoriť celkovú predstavu o folklorizačnom postupe, tak je potrebné pokúsiť sa o zostavenie schémy zvýrazňujúcej stabilné, konštantné črty. Táto stabilita pochopiteľne neznamená — a z nášho predchádzajúceho rozboru to vyniklo —, že každá črta nevyhnutne musí vystupovať úplne vo všetkých variantoch alebo aspoň v tých, ktoré považujeme za skutočné rozprávania a nielen za informáciu alebo zlomkovitý komunikát. Napriek tomu bude užitočné, uviesť pri každom článku, v ktorých variantoch sa s ním stretávame, pričom postačí odkaz na číslo príslušného textu publikovaného v prílohe aj s uvedením údaja o rozprávačovi. Schéma sa môže obmedziť na túto podobu:

I. Nepriateľ (domnelí partizáni, v skutočnosti Nemci, gardisti, handrbulci, Vlasovci, vagabundi ap.) vo veľkom počte príde do Kšinnej — 1 a, b, 2 a, (b), 3 a, b, 4 a, b, 5, 6, 7, 8 a, b, 8 (c), (d), 9, 10, 12 (a), (b), 13.

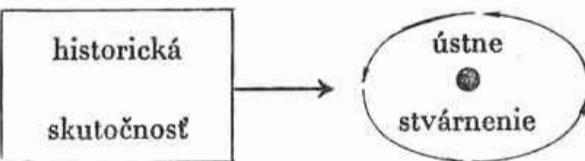
II. Vojaci sú rozmiestnení po domoch — 1 a, b, 2 b, 3 a, b, 4 a, b, 7, 8 a, b.

III. Hŕstka partizánov na čele s Miškom z Kijeva (Miško z Kijeva sám) ich tu postupne odzbrojujú — 1 a, b, 2 b, 3 (a), b, 4 a, b, 7, 8 a, d, (9), (12 a), (14).

IV. Je odzbrojený aj ich veliteľ — 8 a, b, 12 a, b.

V. Ostávajúca veľká časť nepriateľa zloží zbrane len čo Miško z Kijeva vydá rozkaz väčšej vojenskej jednotke, ktorú predstiera — 1 a, b, 2 a, b, 4 a, b, 5, 6, 7, 2 (a), b, c, d, 10, (11), 12 a, b, (13).

Tu by sme mohli náš príspevok ukončiť alebo nanajvýš ešte zhrnúť „variabilnosť stabilnosti“, to znamená prípustnú obmenu dominanty, ale podľa našej mienky by takéto rezumovanie bolo už len formálne, lebo sme na variáciu Miškovho povelu určeného domnelej sile partizánov, spravidla bataliónu, už v niekoľkých prípadoch poukázali, a okrem toho stačí odkázať na vlastné texty. Napriek tomu nemôžeme ešte ukončiť, lebo folklorizácia a tu zároveň oscilácia okolo pevného centra by nebola náležite objasnená, keby sme nechali bohom udalosť, ako sa skutočne stala. Treba totiž rešpektovať postup naznačiteľný grafom. V ňom sa šípkou vyjadruje prechod historickej skutočnosti do ústneho podania, v ktorom sa vytvára pevné jadro; okolo tohto jadra oscilujú varianty a ich pohyb možno celkovo znázorniť vo tvare elipsy, lebo raz sa ku konštantnému centru viac približujú a inokedy sa od neho vzdaľujú.

Lenže vynára sa otázka, aká bola historicá skutočnosť? Spoľahlivý dokument nám chýba. Počas našich výskumov dostal sa nám do rúk len výstrížok z novín, z ktorého vyberáme:

„Zahrieva ho (= hrdinu nášho príbehu — pozn. V. G.) spomienka, keď za pomoci občanov dokázali v Kšinnej odzbrojiť nacistickú skupinu „Edelweiss“, určenú na prenasledovanie a zneškodňovanie partizánov. b•z toho, že by bol padol čo len jediný výstrel.“¹³

Táto správa nám, žiať, veľa nehovori, žebo chýbajú v nej mnohé podrobnosti. Tie však nájdeme v črte V. Čerkaského „Veľké srdce“.¹⁴ Do tejto črty je zahrnutá aj príhoda, ktorú sme postavili do centra našej pozornosti. Miško z Kijeva — vlastným menom Michail Pavlovič Čerkun, vynikajúci sovietsky športovec a vedúci katedry telovýchovy Gorkého Pedagogického inštitútu v Kijeve, v čase Slovenského národného povstania tridsať jedenročný a vystupujúci ako rozviedčik s krycím menom Michail Kijevský — rozprával svoje zážitky autorovi, a ten im potom dodal príslušnú štylizáciu. Nemáme teda ani tentoraz po ruke absolútne autentický materiál a v podstate nič iné ako znova spomienky, s ktorými sme sa často stretávali v podaniach našich informátorov. Avšak predsa je tu len podstatný rozdiel. Autor črty užtvára príslušnú epizódu slovami: „Tak sa skončila jedna z akcií Miška Kijevského, čo sa stala ozajstnou legendou a v rôznych variantoch žije a ešte dlho bude žiť vo Vysočinách i Nízkych Tatrách.“¹⁵

Čo na základe tejto vety možno usudzovať? Michail P. Čerkun veľmi dobre vedel, že najmä o tomto jeho čine sa medzi ľuďmi rozpráva a že v ústnom podaní jeho skutok dostal iné kontúry. Ostatne sám sa o tom mohol presvedčiť pri svojich návštěvách v Československu, zvlášť, keď mu jeho vtedajší spolubojovníci po rokoch udalosť pripomínali a kládli dôraz na jeho rozkaz neexistujúcej jednotke; porovnajme len spomenuté svedectvo O. Čukana (č. 1 b).

Z toho vyplýva, že štylizácia V. Čerkaského sa najskôr nebude príliš vzdaľovať od historickej skutočnosti. Aby sme sa neodvolávali len na príslušnú pasáž, zostavme

osnovu, ktorá by korešpondovala s našou predchádzajúcou schémou zovšeobecňujúcou naše varianty:

I. Nepriateľ (domnelí partizáni, v skutočnosti vojaci z jagdkomanda — fašistického špeciálneho oddielu pre boj s partizánmi) v počte asi 70 ľudí príde do Kšinnej.

II. Vojaci sú rozmiestnení po domoch.

III. Hŕstka partizánov (štvrťa) na čele s Miškom Kijevským začne ich odzbrojavať, zbrane dáva miestnym ľuďom, a tak sa skupina partizánov s postupným odzbrojovaním nepriateľa zväčšuje.

IV. Je odzbrojený aj veliteľ v uniforme dôstojníka slovenskej armády.

V. Pohľad na veľkú skupinu ozbrojených ľudí prinúti zneškodeného veliteľa, aby dal ostatnej veľkej časti nepriateľa povel k zloženiu zbraní.

Ak prijmeme túto spomienku nášho hrdinu formulovanú V. Čerkaským ako verný obraz skutočnosti, potom si ľahko urobíme predstavu na základe obidvoch osnov, v čom sa udalosť kryje s ústnym podaním. Niektoré zhody by sme mohli ešte viač zdôrazniť. Podľa literárnej črty napr. sila nepriateľa predstavovala sedemdesiat ľudí, približne ten istý počet alebo len o niečo vyšší spravidla udávajú naši informátori. Na druhej strane z oboch schém vysvitá, v čom sa rozchádzajú a možno povedať, že sa rozchádzajú v tom hlavnom, čo nakoniec priviedlo historický fakt do najvyššieho stupňa folklorizácie a čo zároveň reprezentuje konštantu, okolo ktorej ako okolo pevného jadra oscilujú varianty: Zneškodený veliteľ sa nakoniec zlakol veľkého množstva ozbrojených ľudí a v skutočnosti teda povel bataliónu vydaný

¹³ Cítované slová preberáme z článku Volali ho Miško Kijevský. Čs. šport, 4. 9. 1964, roč. 12, č. 177, s. 1.

¹⁴ Dnešná tvár bojovníkov. (Črty o účastníkoch SNP.) Bratislava 1964, s. 127—142.

¹⁵ Tamtiež, s. 138.

nebol. To je už folklórna fikeia, na ktorú sa dokonca niektoré varianty výlučne obmedzujú. Fikeia, pre ktorú ľudová fantázia mohla nájsť mnohé obdoby hoci v historických podaniach, keď obrancovia predstieraním sily chcú zmiasť nepriateľa. Tak isto variácie, keď namiesto povelu bataliónu dáva Miško z Kijeva povely jedinému partizánovi rýchlo sa premiestňujúcemu (č. 13) má v ľudovom podaní analógiu.¹⁶ V našich

variantoch niekedy prichádza k slovu aj zvýšená forma tejto hyperboly.

Snáď sa nám podarilo ukázať, akou zložitou cestou ide ústne rozprávanie transformujúce skutočnosť a vchádzajúce do tradície. S touto tradíciou spĺňa alebo vytvára s ňou jednoliaty celok. A tak aj naša analýza môže sa nakoniec priradiť k predchádzajúcim pozorovaniam, ktorými sa dokumentuje folklorizačný proces.

¹⁶ Porov. GAŠPARÍKOVÁ, V.: Na besedách s gemerským rozprávkárom. In: Gemer — Národnopisné štúdie. Martin 1973, s. 198. — Dokladom toho, že tátó fikeia môže mať neraz aj reálny základ, pričom nemusí sa odraziť vo folklórnej tvorbe, je aj príhoda, lokalizovaná v čase Slovenského národného povstania do horárne v Rajeckej doline. Viaže sa k menu partizánskeho veliteľa Vse-

voloda Ivanoviča Kloková, ktorý počas nepriateľského obklúčenia v horárni svojím druhom-partizánom velí strieľať: „prebichajú od okna k oknu, a bez mierenia pália po hitlerovcoch, aby vzbudili dojem, že pri každom okne je veta obrancov“ (SEVERNYJ, A.: Hrdinstvo sa neskončilo. In: Dnešná tvár bojovníkov, s. 30).

TEXTY

Materiál triedime podľa zaužívanej praxe, t. j. podľa lokalít, pričom na prvé miesto kladieme texty z lokality, kde sa príbeh stal, potom z obce, kde je tiež značne rozšírený a na tretom a štvrtom mieste sú zastúpené ostatné dve lokality násloho výskumu. Všetky obce spadajú do okresu Topoľčany. Vo vnútri obcí členíme materiál taktiež, ako je zvykom, a to abecedne podľa rozprávačov, aby sme uľahčili celkovú orientáciu. Pre vyrovnanie sociálnych skupín (pozri našu štúdiu) neuvádzame zvlášť zamestnanie a uspokojujeme sa

len s menom informátora, udaním roku a miesta narodenia. Pokiaľ ide o zberateľa, uvádzame len meno pracovníka Národnopisného ústavu SAV Jána Botíka, ktorý pri svojich výskumoch ešte nemal k dispozícii magnetofón a zapisoval len rukou. Ostatné záznamy sú naše a všetky boli urobené magnetofónovou nahrávkou; v týchto prípadoch vyznačujeme pri tom-ktorom variante len dátum zberu. Texty ponechávame v ich autentickej podobe a drobné zásahy sa nevymykajú z bežného editorského úzu.

KŠINNÁ

1.

Rozprával Ondrej Čukán, nar. 1901 v Kšinnej. Zber: 16. 1. 1973 (varianta a) a 5. 1. 1974 (varianta b).

Variant a:

Bolo to takto:

Prišli od Lehota tí gardisti, ale nie od Čiernej Lehota, ale od Rima-Lehota. To boli väčšinou slovenski Nemci. Ani švábi to neboli, ale nazhánaná banda, skrátka gardisti. No a keď tu prišli,

pravda, boli už aj hladni. Tak prišli ku starému Mišinovi ako richtárovi, aby im dal obživu. No a ten čo urobel? Ten ich roztriedel po gazdoch, po hostincoch. Tu k Hadíkovi, tu k Botkovi, po dvoch, po troch, aj teda ich nakŕmili.

No a medzitým naši partizáni už vedeli, a už hlásili do Závady, že sa tu Nemci. Tak tí potom pribehli tade zadkom hore cez Višnicu a stali si tam vyše pajty a postavili tam kuľomet. A tí boli všetci rozídení. Najprv odzbrojili tých, čo boli

v krčme a po tých domoch. A tamtá grupa ani nevedela, že sa tí už odzbrojení.

Potom Mišo z Kijova už prišol ko mne a hovorí, že nevedel, či mal také šťastie či čo, ale keď zavelel: „Prvý a druhý batalión, podľme!“ už aj dávali Nenci ruky hore.

A tam bol len jeden kułomet.

Variant b:

Toto mi najviac utkvelo v pamäti. Či mal ten Miško z Kijeva také šťastie, lebo neviem čo, že to vedel urobiť tak šikovne. Ale to mal asi len také šťastie, že mu tak vedelo poslúžiť toľké vojsko ozbrojené po krky a my sme boli vtedy slabozbrojení. No kerí sme mali nejakú pukaničku, nejakú flintičku, ale to bolo všetko slabota. A odzbrojili sme ich všetkých.

No ako sa odzbrojilo!

Nenci prišli tu od toho lazu, od Lehota. Oni prišli od Lehota, no a my sme už vedeli, pravda, že idú. Ale sme nevedeli, či sa to partizáni, či čo, ale už podľa mundúru sme usudzovali, že to budú Nenci lebo gardisti. To sme už podľa mundúru. Lebo tí boli oblečení! To my partizáni sme boli, poviem vám úprimne, v takých šatoch, aby to nebolo poznať. Mali aj blúzu vojanskú.

No a keď tí prišli, pravda, tak išli hneď na starostu aj s komisárom, veď ten to musí mať najlepšie. No a oni sa cheeli ráno občerstviť. Tak ich rozdelil po domoch. Tam ich dal zopár, tam ich dal zopár a tam zopár, a išli sa teda najesť.

Ale medzitým už naša spojka prišla a tá nám už dala vedieť, že sú takí a takí. No a potom Miško z Kijeva obsadil už jeden domec, to je taká pajta na takom vršku a teda, že ich prepadneme. Aj sa mu to podarilo, že zázrak no! Zázrak, že sa mu to podarilo!

Oni už potom vedeli, kerí od Mišinu, že sme ich teda prepadli.

„Dolu zbraň, dolu zbraň!“

Dolu zbrane všetko poskladať! A už potom sa išlo poradom ku všetkým, kde kerí bol a zbrane museli odložiť.

No a keď som sa s Miškom z Kijeva zišol, vybozkával ma a ja mu hovorím:

Deviaty batalión, pripraviť k paľbe!“

On to tak vtedy zavolal pri tom odzbrojovaní. Lebo oni by sa neboli cheeli dať. Ale on tak zavelel. Tam bol voľáky zo Závady s tým gufometom, a oni už skladali všetko. No tak to išlo.

Tak sa potom smial, keď som mu to napomenoval, že on ani sám nevie, aké to bolo šťastie, že sa mu to podarilo.

A to boli všetko gardisti po krky ozbrojení.

2.

Rozprával Emil Hudec, nar. 1929 v Kšinnej. Zber oboch variantov 16. 1. 1973.

Variant a:

Keď ten Miško odzbrojoval tuná Maďarov, to boli viac Maďari ako Nenci teda, no tak on zrovna vyšiel od nás ku komisárovi Mišinovi a oni tu vtrhli. Tak on vyskočil a zavelil potom:

„Batalión, páľ!“

No a ja som vtedy zrovna išiel zo Závady so sestrou.

Variant b:

Ja sa na to veľmi dobre pamätam, lebo len toľko, že vyšiel Miško z Kijova od nás za Mišinom, za komisárom. No a sotva tam prišiel, už pravda Mišina povedal, čo s nimi (Nemcami) spravil, že ich takto rozdelil po obci. Po dvoch — po troch po izbách, po domoch. No a keď vyšol ven, tam už bolo viacej tých Nencov. Ja som zrovna bol hore na ceste, keď sa to stalo, keď on zavelil. No a tí Nenci, vari piati boli, hneď sa aj vzdali. A už to išlo bleskove. Jak sa to zoháhalo, tak už odzbrojovali sami seba. Keď videli veliteľa, že je odzbrojený, tak už potom sa všetcia vzdávali na ten povel jak on (Miško — V. G.) zavelil:

„Prvý batalión, pripraviť k paľbe!“

A oni si mysleli, že tu je neviem aká presila partizánov a tam fakticky boli traja alebo štyria. To boli zo Závady. No a už ako začali tie zbrane skladáť, tak potom sa už aj civilí, takí dedkovia povyťahovali, zrovna tam bol Adam Botka a mal taký korbenák, voz, tak do toho voza všetko sa to skladalo. Ešte aj taký veľký kôš sečkový zohnali a do toho dávali zase zvlášť granáty. A už pomaličky sa to všetko odzbrojilo.

A on, ten Miško z Kijova, ako sme ho volali, keď už bolo po všetkom, tak sa triasol ako osika, už ani sám nevedel, že čo robí. Potom dal len rýchlo rozkaz tú zbraň odvieziť, aby sa Nenci nemohli zase vzchopiť a aby nezbadali, že čo sa stalo.

3.

Rozprávala Mária Hudecová, nar. 1902 v Kšinnej. Zber: 16. 1. 1973 (variant a) a 5. 1. 1974 (variant b).

Variant a:

Ale, pravda, stal sa aj taký prípad, že tu prišli dve partie takým podfukom. Všade:

„Zdrávstvuj, zdrávstvuj, tovariš!“

Že sú ako partizáni. Ale to bola akcia. Jedna prišla tuto od hôr a druhá prišla zase oddola. Pravda, tu boli richtár Mišina, — však ešte sa živý —, ten, pravda, troška chápali, čo to je, a rozoslali ich po domoch. Že:

„Chudáci, už ste aj hladní, tam od prvého čísla sa chodte nafrištikovať a nachovajú vás.“

A za tedy oni hlásili to tu na tom Revolučnom výbere. Boli tu aj Rusi, ako partizáni. No a hneď to tu obsadili, a tu voľakde v tých mestách ich potom aj odzbrojili. No a namesto tých zobraľi potom Nenci týchto našich chlapov.

Variant b:

Nuž jedni išli od zhora, bola to taká partia väčšá a jedni išli okolo lazu, okolo tých Stavečárov. A tu do dediny keď prišli, každému:

„Zdrávstvuj tovariši, zdrávstvuj tovariši!“

No, pravda, že sa to ako partizáni, nuž ale boli vo vojenskom. Ale tuto u Ďuračku sa držal jeden Rus, nejaký Ondrej.

No tak jedna partia prišla odfáľ a druhá od zdoly a takto steli dedinu chytiť. Ale potom Mišina, však sú ešte živý, keď sa dozvedeli, že prišli k nim — lebo oni verejne išli po dedine: „Zdrávstvuj, zdrávstvuj!“ — tak ich rozoslali tam od prvého čísla že na frištu. A povedali:

„Už ste aj hladní, chlapci!“

Tak sa po tom dolnom konci pousdali. Ale Mišina hneď tuto za Ďuračkom. A tu bol zrovna ten Ondrej. No tak hentam, jak Baškovi sa, tam zasadili kulomety dva, z jednej strany, z druhej strany cesty a tam ich už čakali. Ale oni ani tu nedôjšli, pravda, lebo zhrnula sa partia tých partizánov-Rusov a zas aj takýchto v dedine a tam nad Mišinári ich odzbrojili, no. Tak sa museli vziať. Lebo oni čakali tu pomoc od zdola a tí ešte tu neboli. Oni prišli, ale títo už boli fuč. Tak potom že voľaktorí aj hore na ten cintorín poubehávali. (...) Že to veľký sečkový kôš bolo tých ručných granátov a potom tý pušky. Všetko to tam pozondúvali, to si prebrali partizáni a potom aj ich zobraľi.

4.

Rozprával Štefan Mišina, nar. 1893 v Kšinej. Zber: 16. 1. 1973 (variant a) a 5. 1. 1974 (variant b).

Variant a:

No už tých výpadov tu bývalo dosť. Nuž ale potom naposledy! Prišlo vám tu sedemdesiat Nencov hintu od Rudného, sem do dediny. No prídu

tam nadó dvor, voľakto ich tam doviadol a prišol tam ko mne jeden Maďar a hovorí:

„Vijo, vzdoh partizan! Aj deneki frištok!“

Že chéu frištok. A ja hovorím:

„Hí, a kde ja vezmem toľko chleba a kávy?“

Tak dobre, ja som si to rozmyslel, veď počkaj!

Výndem na cestu a tam ich celý rad stál, no dobre. Včil vidím, že tí partizáni mali robotu zo kvery, a toto všetko je pekne vyzbrojené, nové zbrane a všetko možné. No čo včil? Žalman bol u Hajšov, ten mal vari sto päťdesiat chlapov, lebo sto šesťdesiat, neviem kolko ich bolo a ja som myšiel, že on je voľakde tu v Závade. A on bol až v Hornej Lehote. No tak včil čo? Ja som ich po dvoch, po dvoch, po dvoch, po dvoch dával a do hostince mi ostali tri. Tam som im vypýtal vypírum, kávu im dali a išol som tomu Ďuračkovi, tam, čo sa uňho partizáni združovali a hovorím:

„Reku, to je taktok a taktok.“

No tak prišli tri Rusi, voľáky ten Mišo, Ondrej a Zdeno. A sedem Závadzanov. Nuž ale dobre bolo. Naraz len Mišo príde donútra, do tej krémky a mal pod kabátom ten oný zastrčený:

„Dajte dolu zbraň!“

Všetci mali v kúte opreté kvery, všetci tria.

Hneď tam prišli chlapí a ich aj zobraľi. A tak po troch, po troch, po troch, pravda, až prišli na môj dvor. A prišol Štefan Škultéty, ten prišol ku mne, ale ja som tam neboli, ja som bol tu, cez okno kričí, že:

„Kde sa pán richtár?“

„No však voľakde tam s tými Nencami!“

Že sa tu partizáni, že akurát idú sem závadzki partizáni.

Hm, ten hneď začal mapu skrúcať, ten veliteľ takú hadu mal — my sme ho volali, že Bulhar, ale to bol ten olevajs, lebo ký parom!

Edelvajs! (hlas z prítomných poslucháčov).

Hneď začal mapu skrúcať a hore na cestu. Tak ešte čo boli zdola, tam sa ich ešte desať zislo, čo niesli ešte zbraň. No ale ten Mišo ak prišol, kričí:

„Dajte zbraň dolu!“

Nič! Druhý raz, Nič!

A potom, to bolo na tej stráni hore, kričí:

„Druhá rota, pripraviť k paľbe!“ lebo ako zakrískol.

Tak potom položili. Tak som potom toho Botku najal, plný ten korbenák fahal tých zbraní do Závady. Guľometov a týchto revolverov a pravda čo.

Variant b:

Keď prišol Miško z Kijeva, pravda, nuž s kým

sa prvým zoznámel, ako s richtárom! No tak prišol ko mne, pravda, povyprávali sme si, on bol Ukrajinec a ja som tiež bol v Rusku, tak sme sa dosť vedeli dohovorili. No a tak potom už prišlo k tomu odzbrojeniu.

Prišla jedna rota tunák, voľakde z Budného, dolu po dedine. Nad Galé dvorom zastali, pravda, a jeden Maďar prišol ko mne, že:

„Jóregelt kivánok!“

„Jóregelt!“ odpovedám.

Maďarské sme mali komando aj všetko. No!

„Vivač partizánok aďa frištok!“

„Partizánok?“

Vyjdem hore na cestu a myslím si:

Partizáni majú na motúzoch kvery a vy máte pekné remene, všetko!

No tak pravda, ja som ich potom pozval, u mňa ostali ale trie. Taký bradáč, ďalej veliteľ čo bol a potom ešte jeden. Tri boli. A ostatných som po dvoch, po dvoch, po dvoch, po celej dedine. Aj do hostince. Tam boli ešte trie. Ti si dali do kúta automaty, no a kávu im dala Botka. A čo mali vypíť, čo bolo.

No a potom naraz len keď príde Miško z Kijeva. A pod ten mantel mal ten automat strčený. Aj s nejakým Janom Šedým. Hned ty kvery tam zobraли, pravda, v kúte. Potom išli ďalej, ďalej, ďalej. Pravda, vtedy bolo dobre odzbrojuvať. Ale keby boli na kope, neviem, či by ich boli odzbrojili! No a čil pravda, ja som sa tam hore s nimi bavel, a ako hovorim, prišol voľaky Škultéty Štefan (...), a príde tam k dverám a kričí:

„Partizáni! Idú tu závadzkí partizáni na nich!“

Fí! Ten tam začal hadu skrúcať a hore na cestu. Ten kapitán. Nuž ale tu na dolnom konci bolo ich ale zo desať, čo ešte neboli odzbrojení. No tak moseli aj tí položiť zbrane.

(...)

Ale nesteli dať. Len keď videli, že už toľkí idú naspäť, tak naprázdno, no tak voľakery, tam bol hore na tej stráni, kričí:

„Druhá rota, striefaj!“

No a už aj položili. A to bolo celé. Žiadne batalióny, ani ništ. No však ja som to mal v hrsti. Dival som sa. Aj som im to zariadol, aj všetko. No tak to bolo! Ale ako tu voľakedy začali vyprávať to lebo hinto, sem-tam, kdeže to!

5.

Rozprával Jaroslav Pavle, nar. 1928 v Kšinnej. Zber: 16. 1. 1973.

Teraz vám poviem, ako tých Nencov, čo tu spali, odzbrojil Miško Čerkun, Miško z Kijeva.

No tak Nenci tu spali. No a už ráno si dozvedeli partizáni, že sú tu Nenci. On sám vbehol tam medzi nich a hneď kričal:

„Prvý batalión! Druhý batalión!“

A bol fakticky len sám s pištoľou v ruke. A pekne sa mu všetei vzdali. Sám človek. A všetky zbrane mu odovzdali.

6.

Rozprával Ján Petre, nar. 1925 v Kšinnej.

Zber: 16. 1. 1973.

No dobre. Ideme domov a takú zrebnú kapsu som mal, ako keď sa voľakedy kravy pásl. A ako chlapčisko mal som nabrané slaniny, chleba a idem hľadať partiu križom do Rataja. No a tam, pravda, bol Ondrej veliteľom. Ako sa písal mi na rozum monetálne nepríde, ale bol ako komisár. Prihlásili sme sa, dobre. Odiaľ sa chodievalo na rozviedky. Naraz dve dievčenice prišli z Uhrovec. doniesli dopis. Komisár Sedlár hlásil dvesto Vladovcov.

No ale pomedzi tým sme ešte odzbrojili Maďarov tunok, to boli štýria lebo piati chlapí a jeden zakrikol:

„Deviatý batalión, na môj povel...!“

A tam boli len štýria chlapí. A celá rota, celá jednotka bola odzbrojená. Aj civili sme poskácali, jeden bral to, druhý hento a všetko to bolo bleskove zlikvidované, bárs tam bolo len pári chlapov.

7.

Informátor neudaný. Zber: Ján Botík, letný mesiac 1961.

K nám do dediny prišli príslušníci domobrany, u nás ich volali handrbulci. Keď prichádzali, v dedine sa najprv povrávalo, že sú to partizáni, lenže oni boli dobre oblečení a mali aj dobré zbrane a všetci rovnaké. Keď prišli do dediny, rozdelili sa na dve skupiny, z ktorých jedna zostala pri ceste, kde sa usadili a druhá časť šla do domu obecného komisára. Ten ich po malých skupinkách porozdeľoval do jednotlivých domov, kde im mali dať najest.

Zvesť o tom, že sa u nás nachádzajú handrbulci, sa o malú chvíľu dostala do Závady a tak aj do pozornosti Miška z Kijova. Miško z Kijova prišiel zo Závady do našej dediny ešte s dvomi chlapmi. Cestou sa vypytoval našich, kde sú ti handrbulci, lebo tých, čo zostali na ceste, neviel. Ludia mu povedali, že sú rozpŕchnutí po

domoch a ukázali mu v ktorých, lebo my sme mali o tom prehľad. Na to sa pobral do všetkých domov do radu, a tak ako zastihol handrbulecov pri obedu alebo ako už prišlo, do jedného ich odzbrojil. Do jednotlivých chalúp vbehol s automatom v ruke, takže tým naničodníkom nezostávalo iné ako poddať sa. Zbrane, ktoré im odobral, odovzdával mezi ľudí, aby ich niekde na jednom mieste uskladnili a dávali na ne pozor.

Medzitým ako odzbrojoval týchto, čo boli po domoch, dozvedel sa o tej druhej skupine, ktorá zostala na ceste. Samozrejme, že tí nič netušili. Dal nám niekoľkými puškami, ktoré odobral handrbulom, a rozostavil nás na niekoľko miest. Mňa ešte s jedným poslal za také stavania oproti ceste a kázať sa nám všetkým postaviť na určené miesta tak, aby nás nezbadali, a aby sme nechali trčať konce pušiek a automatov, ktoré nám pridelil, spoza rohov alebo kde sme sa už skrývali. Keď sme sa rozišli na svoje miesta, vtedy vtrhol medzi handrbulecov, ktorí zostali na ceste, a zakriačal:

„Prvý batalión, pripravíš...!“ a obrátil sa smerom k nám. „Štvrtý batalión, pripravíš...!“ a obrátil sa smerom k inej skupine.

Keď to handrbuleci videli ako z niekoľkých miest trčia hlavne pušiek, začali odhadzovať svoje zbrane a vzdávali sa. To všetko sa odohralo vo veľmi krátkom čase, lebo kým vyšli tí odzbrojení, čo boli rozpŕchnuti po domoch, dovtedy už bol spravený poriadok aj s tými na ceste. Veru veľká odvaha a šikovnosť to bola, čo tento Miško vyviedol handrbulom. Všetkých dohromady bolo asi šesdesiatpäť.

Keď boli všetky zbrane odovzdané, zoradil handrbulecov do trojstupu, zaviedol ich do krčmy a každému rozkázal po pol deci ako odmenu za tie pušky. Pri častovaní ich obral ešte o náboje, granáty a pištole.

(...)

Potom Miško zoradil handrbulcov a rýchlo sa pustil s nimi smerom na Závadu, lebo nerád by sa bol dal prekvapíť s toľkou korisťou a na bránenie bolo v dedine málo súčich ľudí. Potom neviem, čo sa s nimi stalo.

Ale čo som sa najviac prekvapil bolo to, že tie pušky, čo nám Miško dal, aby sme ho istili, keď nás zoradil do tých „bataliónov“, keď odzbrojoval tých handrbulecov na ceste, tie pušky boli prázdne, nebolo v nich nábojov. Až ma strach pobral pri pomyslení, čo by sa stalo, keby bolo potrebné zasiahnuť. Na šfastie handrbuleci nevedeli, že útočíme s ich vlastnými puškami, ktoré neboli nabité.

ZÁVADA POD ČIERNYM VRCHOM

8.

Rozprával Adam Beľan, nar. 1904 v Závade pod Čiernym vrchom, Zber: Ján Botík, letný mesiac 1961 (variant a), júl 1962 (variant b); ostatné zápisu naše, 18. 4. 1973 (variant c), 6. 1. 1974 (variant d).

Variant a:

Okrem partizánskej skupiny brigády Jána Žižku, bola tu ešte skupina partizánov, väčšinou Rusov pod velením kapitána Železnova. Táto skupina mala na starosti politickú, ideologicú ako aj poriadkovú službu a dozor nad ostatnými partizánmi (...). V tejto skupine bol aj jeden veľmi odvážny človek, volali sme ho Miško z Kijova.

Raz prišla spojka z Kšinnej, že sú tam vraj Nemci. V Závade sa vtedy z partizánov zdržoval len Miško z Kijova. Automat mal pri sebe. Zobral so sebou ešte šesť miestnych občanov, ktorí neboli partizáni a šiel s nimi do Kšinnej. Tam sa dozvedel, že je tu asi osemdesiat Nemcov, medzi ktorými boli aj Maďari, Slováci-gardisti a neviem ešte akí. Volali ich aj handrbulci. Tito tu čakali na ďalšiu skupinu handrbulcov, s ktorými sa tu mali stretnúť. Boli porozchádzaní po domoch a asi dvadsať sa ich zdržovalo v krčme. Miško tých šiestich, chlapov, čo s nimi prišiel, ozbrojil puškami, rozostavil ich okolo krčmy a jednému z nich kázať zastať si ku dverám tak, aby mu trčal kus hlavne spoza dverí. Miško vrazil do krčmy a zakriačal:

„Dávajte pušky, lebo mám tu štyri batalióny, rozstrieľam vás na...!“ a otvoril dvere, odkiaľ trčala hlaveň automatu.

Všetci sa vzdali, odovzdali pušky, len kapitán, ich veliteľ, sa nechcel poddať. Miško na neho nechal, ale vybral mu záver z automatu. Pušky dal odniesť medzi obyvateľov Kšinnej a s tými šiestimi chlapmi sa pobral po domoch. Za malú chvíľu odzbrojil osemdesiat chlapov. To bola odvaha a šikovnosť. Potom ich zoradil a začal s nimi postupovať na Valaskú Belú.

(...)

Občania za ten čas ukryli zbrane, a to tak dobre, že nepomohli ani razie. Prišli potom aj do Závady, aj tu robili prehliadky, ale nenašli ani tu nič a Miško s ich kapitánom bol už dávno preč.

Bol to podarený kúsok. Ten Miško z Kijova sa nebál ničoho.

Variant b:

Miško z Kijova aj s piatimi partizánmi išli do Kšinnej na patrolu. V Kšinnej bolo osemdesiat Nemcov v plnej výzbroji. Len to bolo pre partizánov výhoda, že boli porozchádzaní po domoch.

Miško a nemecký veliteľ sa spolu stretli. Obidvaja držali automaty na spúšti proti sebe. Ale Miško, ten nestratil duchaprítomnosť. Zahnal sa na Nemca a vychytil mu zásobník. Už bol odzbrojený. Miškovi partneri zaskočili Nemcov zo všetkých strán. Keď Miško odzbrojil nemeckého veliteľa, zavelil:

„Prvý batalión!“

A z tej strany sa ozvalo mohutné:

„Hurááá!“

Zavelil na druhú stranu:

„Druhý batalión!“

Odtiaľ sa tiež ozvalo:

„Hurááá!“

Tí šiesti, siedmi chlapí narobili toľko kriku, že Nemci sa naťakali a vzdali. Šikovným podfukom ich odzbrojili. To bolo ako zázrak. Šiesti chlapí proti takej sile!

To sa odohralo v dopoludňajších hodinách a popoludní v ten istý deň prišla väčšia nemecká armáda hľadať svojich. Lenže na tých sa už vedel Miško aj inak prichystať.

Variant c:

To bolo tu v Kšinnej. No a Miško, ten Cirkuň, bol ako veliteľ. Ten bol mnoho rázy u mňa, však ma poznal osobne jak syna. A podarilo sa im tam Čencov odzbrojiť. No bolo ich zo desať alebo dvanásť tých partizánov. A tu jeden, ten ich zaskočil guľometom, tých Čencov. A však dokonca ten Rus, ten Mišo Cirkuň, ten začal:

„Ten a ten batalión! Ten a ten batalión!“

Tak Nenci hned zhadzúvali zbrane. A potom ďalej a ďalej a odzbrojili všetkých. Aj ich dohnali tu do Závady a potom ich šikuvali kdesi na Váľaskú Belú. O tom už neviem dobre. Len zbrane na voze tu dovezli a všetko.

Variant d:

Bol to (Miško z Kijeva) jeden rozumný a nadaný človek. Ten videl každému do duše. A istého času som sa ho ja pýtal:

„Čo to znamená tá funkcia komisára ako medzi partizánmi?“

Lebo tu bol jeden komisár menom Štefan Gašták. No a on mi hovorí:

„Komisár, ten má mať zlaté srdce voči každému bojovníkovi, a voči každému obyvateľovi, kde sa boj odohráva. Ten sa nesmie opíť, ten nesmie

krivdiť, ten musí mať skutočne zlaté srdce. A má potom aj veľkú moc.“

(...)

A on ten Miško — teda náhodou, že sa im to podarilo šikovnosťou —, rozostavil tam nejaký fahký guľomet a už neviem kolko bolo tých partizánov v Kšinnej. Tam ich odzbrojili tých Čencov. Úplne ich odzbrojili a došikuvali ich hore do Závady. Aj na vozoch zbrane dovezli. No ale on ich tam kdesi zaskočil jednoducho bez automatu, ten Miško z Kijova. A dával rozkazy:

„Ten batalión tu, ten tam zas a ten ta!“

A on vám nemal nikoho.

A potom dostali tí Čenci nejakú tú trému či čo. tak sa dobrovoľne dali odzbrojiť. Keby Nenci vedeli o jeho chyrosti, tak by sa to nebolo stalo. S jeho rozumom a jeho šikovnosťou k tomu prišlo.

Potom ich šikuvali takých odzbrojených kdesi. neviem, čo sa tam s nimi stalo.

9.

Rozprával Štefan Hrubý, nar. 1920 v Závade pod Čiernym vrchom. Zber: 6. 1. 1974.

Títo vagabundi, ja som ich tak nazýval, pretože boli prestrojení za partizánov, prišli. Ešte aj červené stuhy mali na čiapkach a na límeoch na kabátoch. A vydávali sa za partizánov. Bolo veľmi fažko rozoznať, čo sú vlastne zač, či sú ozaj partizáni, a to z toho titulu, že v období Slovenského národného povstania cez naše územie, konkrétnie tuná Závadu a Kšinnú, ale viacej Závadu. sa presúvalo niekoľko partizánskych skupín rôznych zoskupení. Tuná bol napríklad Snežinský zo svojou skupinou a tí, ktorých viedol Ivan. Potom tuná bola nejaká skupina Čechov, prostevľa skupín sa tu vystriedalo cez to partizánske obdobie a muselo sa koľko rázy aj veľmi inštinktívne vycítiť, či sa jedná naozaj o partizánov.

Práve táto skupina Edelvajs by nás hádam bola možno pomýlila. Lenže oni prešli z Rudného a dopytuvali sa na túto oblasť. Vedeli, že tuná partizánska činnosť neprestala. A dolina od Bánoviec do Uhroveca bola uzavretá len pre Čencov. hoci tuná vtrhli svojím výpadom prvý raz prvého novembra, druhý raz dvadsiateho štvrtého a zas potom bola taká určitá pauza. Určitého času zdržali jednu jednotku v Kšinnej na udržovanie tohto územia, ale tú potom odvolači. (...) Ale partizánstvo tu nikdy neprestalo. Cez celé obdobie. To je dôležité v tejto veci povedať. A preto z Rudného prišli sem na laxy. A ten jeden občan z toho lazu mal možnosť odskočiť k tomu nášmu Kšiňanovi a upozorniť ho že:

„Dávajte si pozor, vydávajú sa za partizánov, ale sú to Nenci!“

Medzitým ten chlapík — zo stavania do Kšinnej je to asi dobrý kilometer, pol druhá — a zatiaľ čo oni išli do Kšinnej dolu, tak on križom cez pole prebehol k nám a informoval tuná naše velenie, — akurát ten Miško Čerkuň tuná bol, — že do Kšinnej ide skupina, čo sa vydáva za partizánov, ale že sú Nenci. Tak na základe tohto potom Miško hneď urobil opatrenia a zmobilizoval týchto našich chlapov. Momentálne, bleskove boli po ruke. Dvanásť sa zišli. Na tom základe ja som zostal vedľa, lebo bývam v tej doline, pre mňa nemal kto skočiť. A davaj za nimi! A tam ich potom v Kšinnej pristihli a zlikvidovali.

10.

Rozprával Peter Kohuš, nar. 1914 v Závade pod Čiernym vrchom. Zber: 6. 1. 1974.

S Miškom z Kijeva som sa poznal počas Povstania. Ale nie tak dopodrobna. Ja som bol u inej skupiny partizánov a my sme mali našu miestnu skupinu, ktorá pracovala tuná proti Nencom, a tak ďalej. No a tak jeho som tu videl zopárkrát, pravda, len priechodne, hore — dolce čo prešiel cez našu obec. Pozastavil sa niekedy tu na štábe a tak som ho len poznal.

No, čo sa týka toho priebehu v tej Kšinnej, čo to bolo!

Bolo tam myslím štyridsať alebo šesťdesiat, tak nejak, Nencov, neviem presne. Už som na to aj pozapomemul, na tie údaje. No prišli tam, ale to boli takí, myslím že skupina Edlvajs to bola. Oni lúpili po dedine, kde sa im čo dalo k zjedneniu a robili takú šarapatu až to bolo veľmi, veľmi smutné. No v priebehu toho celého, ja neviem ako, ale Miška z Kijeva na to upozornili, že vraj je tak a tak, že je tu veľa Nencov, že aby sa mal na pozore, aby ho nechytili. A on hovoril kdekoľvek už ako bude. No a on pravda, jak spozoroval Nencov, tak začal strieľať a kriči:

„Prvý batalión, nastúp! Druhý batalión a tretí batalión...!“

Pravda, ak batalión, tak batalión, a boli tam asi štyria lebo piati. No a to bol celý batalión! No ale to bola tá jeho šikovnosť, tá schopnosť, že on nepovedal že prvý lebo druhý muž, ale batalión, kde sú stovky ľudí, pravda.

Tí dostali strach a oni už potom:

„Hore ruky! Hende hob!“

No a hneď, pravda, ruky pozdvihali a pušky poohadzovali. A pár ľudí, neviem ďeľ päť ich bolo

dohromady, všetkých odzbrojili. Zbrane všetkým zobraťali, dali na vozy. Na tie obyčajné koniarske vozy a dotiahli až do Závady, ja som to videl. A potom tie zbrane aj s nábojmi zaviezli voľakde do osady ďalším partizánom.

No potom ostatných Nencov, jak som sa dopočul, odviedli na Valaskú Belú. Tam už potom ja neviem, kde čo sa s nimi stalo, to už neviem povedať.

11.

Rozprával Peter Kopčan, nar. 1933 v Závade pod Čiernym vrchom. Zber: 6. 1. 1974.

No že on (Miško z Kijova) tam nemal nijaké vojsko. Len sa medzi nima tak nejak do nepriateľského styku dostal a použil veľmi dobrú takтиku. Tak že s veľkým halom ako by mal za sebou voľáke vojsko, vydal nejaký rozkaz, ale nemal komu. A tým pádom, keď videl, že Nenci sú v pomykoch, tak on tú situáciu potom využil. Čože oni vedeli? Boli v pomykoch. Lebo aj niektorí Nenci sa tu chodili vzdávať. Vedeli, že prehrávajú.

12.

Rozprával Jozef Sečanský, nar. 1920 v Závade pod Čiernym vrchom, Zber oboch variantov 6. 1. 1974.

Variant a:

No tak o tom priebehu.

Prišla tuná rozviedka. Takí a takí Nenci sa tam nachodia, pravda, od Lehota išli. Boli na stavani a išli dole do Kšinnej a v Kšinnej sa ubytovali. Bolo ich tak okolo osemdesaťštyri. Bol tu Železnov a v jeho skupine bol aj ten Miško z Kijova. Ale on chodil s nami, ako veliteľ bol.

No tak jedenkrát prišla už tá rozviedka, Nenci! Dobre. Nás bolo celkom dvanásť.

„Dvanásť chlapov do Kšinnej!“

V prvom rade sme prišli, to bola tam stará krčma, nejaký Buotka. Obsadili sme krčmu, tam ich bolo ale osem tých Nencov. Tam boli nastavané guľomety a my po nich. Oni boli tri, Miško z Kijova a ešte dva a osem ich odzbrojili v tej krčme. No samopalne hneď dolu! Tak potom, neviem, či voľákto ostal s tými odzbrojenými Nencami. My sme išli ďalej. My sme išli dole, tam bola druhá krčma, u Hadviga. Tam sa tiež odzbrojili. A ostatní boli hore, tam sa volá Mišinov dvor. Tam bolo nastúpené osadenstvo. A ja som išol dolu od Buotky, hore okolo kostola a po tej ceste do Mišinov. Aj s Miškom z Kijova. No tak

prideme tak ďaleko, čo ja viem, takých štyridsať päťdesiat metrov. Kopa Nencov bola nastúpená. Odzbrojených bolo hádam len pätnásť. Ostatná boli tam. No a nás bolo dvanásť partizánov. To boli tam také staré pajty, Kšinná, to je taká rozhľadaná. Oni tam boli nastúpení. Nuž a teraz čo? Mal som voľáky guľomet, Miško mal samopal. Miško začal viefiť:

„Ten batalión, ten batalión,“ začal po rusky viefiť, „páľ!“

Ale sa nestrieľalo. No a, pravda, chlapci odhadzovali zbrane. No a ešte vopred mi hovorí, aby som išol k tomu veliteľovi. S takou briadkou bol ten veliteľ. A Miško proti nemu so samopalem. Stáli pekne hore, on samopalem išol a aj ten Nemec. Ale Mišo, čo ja viem jakým spôsobom, bol šikovný chlap! Jak mali na seba namierené, teda Mišo mal naňho a on zase naňho samopal. Mišo, čo ja viem ako veľel, lebo čo robel, len mu vytrhol zásobník zo samopalu. A už teraz bol nás!

Ináč sme to potom všetko zobrať a davaj na Valaskú Belú. Tam bolo dvanásť tankových guľometov, tam boli pištole, tam boli päste a samopalov koľko každý checel. No potom sme ich dostali na Valaskej Belej.

Variant b:

Vtedy pri tých Nencovach, ja som išol za ním, ja som mal, pravda, taký guľomet, on mal samopal. A tam taká pajta bola murovaná.

„Toť si ťahni,“ mal som dvanásť zásobníkov, „a keď padne rana, nehľať na mňa! Streľaj, za kiaľ máš náboj!“

A ako som ležal za ním, neexistovalo, aby voľakto ušol. Vedľ to bolo blízko, takých päťdesiat metrov, ani nebolo toľko. Tak ja som bol päťdesiat metrov od tých Nencov. Hádam sa ich desať odzbrojilo, lebo dvanásť, pri tom Buotkovi a Hadvigovi. Ostatní boli hore pri tom Mišinovi nastúpení. Ako tú paľbu Miško zahájil, takí boli všelijaki vystrašení, nevedeli ako čo.

„Ten batalión, ten batalión, páľ!“

A oni dostali strach a už začali utekať tade a tade. To boli mladi chlapci. Ale čo veliteľ?! Ten sa právda postavil, a Miško hned proti nemu išol, checel ho odzbrojiť. Mali samopale na seba, jeden na druhého. Miško bol tak šikovný, že mu vytrhol zásobník. Už ho mal!

„A čiľ streľaj!“

No tak Nencov sme odzbrojili, zbrane sme im pobrali. Potom ich šikovali na Valaskú Belú a tam sa aj pochovani.

UHROVEC

13.

Rozprával Viliam Záhor ský. (Bližšie údaje neznáme.) Zber: Ján Botfík, júl 1962.

Do Kšinnej prišli Nemci preoblečení za partizánov. Ludia sa dali oklamáť, rozradostení ich víťali a nedali sa presvedčiť, aby boli opatrní. Keď sa to Kijevský Miško pozvedel, Nemci sa práve chystali na raňajky.

Miško poslal za dedinu jedného partizána a na jeho povely prechádzal z jedného kŕička do druhého a strieľal z guľometu ako by tam bolo neviem koľko divizii.

Miško prehlásil:

„Nedá sa nič robiť, musíte sa vziať!“

A tak Miško, jeden sám, oholi asi osiemdesať po bradu ozbrojených Nemcov.

OMASTINÁ

14.

Rozprával Ján Gráč, nar. 1911 v Omastinej. Zber: 3. 1. 1974.

V Kšinnej to bolo. Do Kšinnej prišli Nemci a u tohtok, u richtára, boli tí partizáni. U richtára, jak sa volá? U toho Mišinu, vieš, Mišina, richtár čo bol. No a tam vystúpili partizáni, aj ich pristavili. Odzbrojili ich a potom s nimi išli do hája. V jednej doline, tam v Kšinnej.

LITERÁRNY ZÁZNAM

15.

V. Čerkaskyj, Veľké srdece. In: C. d., s. 136–139.

Michail Kijevskyj mal možnosť sa bližšie zožnámiť s takýmito „partizánmi“ začiatkom roku 1945. Trojčlenná hliadka sovietskeho oddielu Alexandra Nevského mala za úlohu pozorovať Bánovce a okolie. Dovtedy nebolo fažké plníť takúto úlohu. Pracovali pre nich stovky dobrovoľníckych pozorovateľov a roviedčíkov. Lud všemožne chránil svojich vojakov a pomáhal im.

Jedného januárového dňa vracaťa sa hliadka po polnoči z dediny Kšinná do hory. Dookola všetko biele, ticho, len pod nohami vŕzga sneh.

(...)

„Pst! Kto si kričí...!“

Obzreli sa — po chodničku za nimi bežal chlapec, čosi kričal a kýval rukami, aby počkal.

Partizáni pozreli jeden na druhého. Čo je? Ved len čo vyšli z dediny...

Ale aj vtedy, keď chlapec povedal, že do Kšinnej prišli Nemci, rozhodčíci neuverili. To bude omyl. Za dedinou je Koščakovov oddiel, dookola sú partizáni. Odkiaľ, a ako mohli Nemci bez jediného výstrelu preniknúť do dediny? Možno sa pomýlil, ved veľa partizánov chodilo v nemeckej uniforme. Ale o premiestňovaní partizánskych oddielov ich štáb vždy zavčasu upozornil. Ale nič takého nebolo. Čo sú to za ľudia? Musia sa vrátiť.

Pri krajnej chalupe sa pýtali gazdu:

„Sú Nemci v dedine?“

„Akoby to boli partizáni, ale vyzerajú akosi ľudne...“

{...}

„A veľa ich je?“

„Asi päťdesiat, možno aj viac... Stáli pri krčme.“

Podakovali sa, začali sa radia. Treba zistíť situáciu. A poriadne.

„Ženo, ty ehoť doprava a my s Toľom doťava. Keď budeš v nebezpečenstve, vystreľ! Ideme smerom na Závadu.“

Michail s Astachovom prešli potok a vyšli do dediny na dlhú uličku nad horskou bystrinou. Tu je krčma, a v nej nikoho. Otvorili sa dvere a na prahu sa objavil známy dedo.

„Kto je v krčme, otec?“

„Akisi traia. Jeden dobre rozpráva po slovensky a tí dvaja mlčia.“

Rozmýšľať niet času, chlapci vchádzajú do krčmy. Na stole dva automaty, guľomet, granáty, za druhým stolom traia mládenci.

„Ruky hore!“

Neznámi vyskočili rovno pred čierne otvory automatov a zdvihli ruky.

Za minútu bolo jasné, že dvaja z nich sú Nemci a jeden Slovák-gardista. Miško Kijevský odviedol gardistu nabok a veľmi rýchlo sa dozvedel, že sú to vojaci z jagdkomanda — fašistického špeciálneho oddielu pre boj s partizánmi. Dnes sa spustili z hôr a pod maskou internacionálneho oddielu mali preniknúť do partizánskeho rajónu, aby úderom zvnútra a od chrulta ničili partizánov. V ich skupine je sedemdesiat ľudí. Väčšina z nich sa rozložila po domoch — „skúmaf“ gázdov. Hliadky

a stráže nestavalí, aby sa neodhalili; veľ dedina je partizánska, musia sa cítiť ako doma.

Hneď vznikla myšlienka: chytiť tých troch, a do hôr! Ale vyjdúc z krčmy, Michail pochopil, že je neskoro. Aj zo susedného dvora pozerali „partizáni“. Hneď sa rozbelynú za nimi a zničia ich.

Riešenie prišlo samo. Miško zavolał deda, čo ich stretol pri krčme a len tak zo zvedavosti sa tu motal, navliekol naňho ukoristený guľomet. Potom zavolał najblížšieho gazdu a dal mu do rúk pušku — a už štyria partizáni prišli k chalupe, kde dvaja „hostia“ vykonávali domovú prehliadku. Na odpor nestihli ani pomyslief.

Z dvora vyšlo päť zajatcov a už šesť partizánov: pridal sa k nim gazda s dcérou.

Z dom do domu sa skupina Miška Kijevského zväčšovala. Po ulici šla celá čata a potom rota vyzbrojených ľudí a za nimi pod fažkou „domácou“ strážou šli zajatci.

Kdesi v strede dediny sa k nim pripojil Stupka a hlásil, že na druhom boku potoka niet nijakého „hosťa“. (...) Aj tu pri kostole uvideli skupinku ozbrojených ľudí.

„Tam je náš veliteľ,“ hovorili zajatci.

Keď prišli bližšie, vyšiel im v ústrety veliteľ „hosťov“ v uniforme dôstojníka slovenskej armády.

„Čo to znamená?“ začal rozhorene.

„Zložiť zbrane,“ pokojne, ale tvrdo prikázal Miško Kijevský.

Ten „partizán“ nemohol vedieť, čo sú to za ľudia. Že ten chlapec ledva drží v obidvoch rukách automat a nemá ani poňatia o tom, ako sa z neho strieľa. Že dedo s guľometom sa až prehýba pod jeho váhou. Počul len energický hlas ich veliteľa, videl veľkú skupinu ozbrojených ľudí, čo zajali celú jeho skupinu. A dal rozkaz ostatným:

„Zložiť zbrane!“

Guľometry a automaty položené na sneh sa v momente ocitli v rukách dedinčanov.

Tak sa skončila jedna z akcii Miška Kijevského, čo sa stala ozajstnou legendou a v rôznych variantoch žije a ešte dlho bude žiť vo Vysokých i Nízkych Tatrách.

Die Autorin beschränkt sich in ihrem Beitrag nur auf einen Abschnitt der gesamten Problematik der Partisanenerzählungen und knüpft dadurch unmittelbar an ihre Studie „Rozprávania o Povstani v kontexte ľudovej tradície“ (Erzählungen vom Slowakischen Nationalaufstand im Kontext der Volkstradition) an, in der sie den Komplex von Varianten der Erzählung von der Heldentat eines sowjetischen Partisanen nur ganz kurz streifen konnte. Dieser Partisan täuschte den Feinden eine starke und zahlreiche Gruppe von Widerstandskämpfern vor und bewog sie dadurch zur Kapitulation. Die Varianten interessieren die Autorin deshalb, weil sie ihr geeignetes Material zur Illustration einer der möglichen Methoden liefern, nämlich das Allgemeine am Besonderen zu dokumentieren.

Eingangs wird auf die Zweipoligkeit der gegenwärtigen folkloristischen Arbeit auf diesem Gebiet hingewiesen. Erzählungen aus dem zweiten Weltkrieg werden als neues Phänomen studiert, als diskontinuierliche Erscheinungen sui generis, und dennoch betreffen sie grundsätzliche theoretische Fragen der Folklore überhaupt. Mit anderen Worten: man spricht von heutigen Innovationen und löst dabei eigentlich Dauerprobleme. Die vorliegende Studie soll beweisen, daß das heutige Prosamaterial oder auch nur die Erzählungen vom Slowakischen Nationalaufstand wichtige Unterlagen für die Lösung der Grundprobleme des folkloristischen Studiums sein können.

Das Motiv der mutigen Tat des sowjetischen Partisans Mischko aus Kijev ist die Dominante aller Erzählungen über ihn, es wurde zu einem Lieblingsthema der Bevölkerung des Uhrovská-Tales und zum populärsten Motiv im ganzen Zyklus der Erzählungen über diesen heute bereits legendären Partisan. Die Begebenheit ist also in den Besitz des Volkes übergegangen und wurde folklorisiert.

Um einen hohen Grad der Folklorisierung zu erreichen genügt jedoch nicht allein eine große Anzahl monothematisch veranlagter Varianten. Die Übernahme eines bestimmten Stoffes durch die Volksgemeinschaft setzt voraus, daß dieser Stoff umgestaltet und mit dem gesamten Erzählfonds des Volkes koordiniert wird oder — mit anderen Worten gesagt — die Begebenheit muß mit ihrem ideellen Gehalt, mit ihren Bildern und mit ihrer Stilisierung in den Rahmen des gesamten Erzählerrepertoires hinein passen. Nur so kann sie zum

Kollektivbesitz des Volkes werden, nur so kann sie das kollektive Schaffen des Volkes repräsentieren. Dieses Einordnen in die Tradition, durch das der Folklorisationsprozeß eigentlich erst abgeschlossen wird, äußert sich in den Wesenszügen, die die einzelnen Varianten miteinander verbinden oder sie einander wenigstens näherbringen. Einiger Faktor sind die Konstanten, die die Voraussetzung der Tradition sind. Ohne neuentstehende Varianten würden die volkstümlichen Erzählungen eigentlich gar nicht leben, trotzdem ist keinesfalls die Variabilität, sondern gerade die Stabilität der volkstümlichen Überlieferung von erstrangiger Wichtigkeit. Jeder Erzähler, ob er nun schon bemüht ist, die vererbten Überlieferungen in unveränderter Gestalt zu bewahren oder ob er improvisiert, verfährt immer so, daß er in einer größeren oder geringeren Entfernung um einen stabilen Kern kreist; ausgedrückt mit den Worten W. Andersons: er oszilliert um einen festen Kern. Eben auf dieses Oszillieren richtet die Autorin ihre größte Aufmerksamkeit, weil in ihm sowohl die Lebensfähigkeit der Tradition als auch der hohe Grad der Folklorisation zum Ausdruck kommt.

Die Texte, die die Grundlage der Studie bilden, wurden im Uhrovská-Tal von 1961 an gesammelt, bis heute konnten 22 aufgezeichnet werden. Dies bedeutet jedoch nicht, daß die Anzahl der Texte mit der Anzahl der Informatoren übereinstimmt, denn derer gab es nur vierzehn. Daraus geht hervor, daß in manchen Fällen derselbe Text zwei- oder auch mehrmals niedergeschrieben wurde, und zwar in kürzeren oder längeren Zeitabständen, nach zehn Jahren, nach einem Jahr oder auch am selben Tag. Es handelt sich dabei stets um wiederholte direkte Aufzeichnungen, die einen der Schlüssel zur Lösung des ganzen Problems liefern.

Um den Grad der Folklorisation bestimmen zu können ist eine Konfrontation der Erzählung mit den historischen Tatsachen erforderlich, diese wichtige Möglichkeit stand der Autorin leider nicht zur Verfügung. Sie konnte sich nur auf eine literarische Skizze von V. Tscherkasskij stützen, die auf Grund eines Berichtes M. P. Tscherkuns verfaßt wurde, des eigentlichen Helden der Begebenheit, der heute Professor am Pädagogischen Institut in Kiew ist. In dieser Skizze werden die historischen Tatsachen wohl am getreuesten beschrieben. M. P. Tscherkun war sich dessen wohl be-

wußt, daß von seiner Tat unter der Bevölkerung des Uhrovská-Tales erzählt wird und daß diese Begebenheit in der mündlichen Überlieferung des Volkes andere Dimensionen angenommen hat. Davor konnte er sich auch bei seinen Besuchen in der Tschechoslowakei überzeugen, besonders als ihn seine damaligen Mitkämpfer und Partisanen nach Jahren an diese Begebenheit erinnerten. Bei der Konfrontation der volkstümlichen Überlieferung mit der literarischen Skizze lassen sich sowohl Übereinstimmungen als auch Unterschiede feststellen. Vor allem die letzteren brachten die

historische Tatsache zum höchsten Grad der Folklorisation.

In ihrem Beitrag wollte die Autorin zeigen welch komplizierte Wege die mündliche Überlieferung geht, wobei die Wirklichkeit transformiert wird und in die Tradition eingeht, mit der sie verschmilzt und schließlich ein Ganzes wie aus einem Guß bildet. Aus diesem Grunde kann man auch diese Analyse zu früheren Beobachtungen hinzuzählen, mittels derer der Folklorisierungsprozeß dokumentiert wird.

A. Filo, Partizán zajíma nepriateľa, detail maľovanej výzdoby fajansového taniera (19).

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Словацкой Академии Наук

Год издания 22, 1974, № 4

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Страно

Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLSKUNDE

Zeitschrift der Slowakischen Akademie der
Wissenschaften

Jahrgang 22, 1974, Nr. 4. Erscheint viermal im
Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der Slowaki-
schen Akademie der Wissenschaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und Pavol Stano

Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Slovak Academy of Sciences

Volume 22, 1974, No. 4.

Published quarterly by VEDA, the Publishing
House of the Slovak Academy of Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová and Pavol
Stano

Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Académie slovaque des sciences

Anné 22, 1974, No. 4. Parait quatre fois par an
Editions de VEDA, maison d'édition de l'Acadé-
mie slovaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et Pavol Stano
Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied

Ročník 22, 1974, číslo 4. — Vychádza štyri razy
do roka

Vydáva VEDA, vydavateľstvo

Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka PhDr. Božena Filová

Výkonný redaktor Pavol Stano

Redakčná rada: Prof. dr. Rudolf Bednárik, dr.
Soňa Burlasová, dr. Emilia Horváthová, dr. Soňa
Kovačevičová, dr. Michal Markuš, doc. dr. Ján
Michálek, dr. Ján Mjartan, doc. dr. Štefan Mruš-
kovič, dr. Viera Nosálová, doc. dr. Ján Podolák.
Výtvarná redaktorka Viera Miková
Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 27

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného po-
vstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné predplatné
Kčs 80,—

Výmer SÚTI č. 8/6

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky
a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia
tlače, administrácia odbornej tlače, Gottwaldovo
nám. 48, Bratislava. Možno objednať aj na každej
pošte alebo u doručovateľa. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia
tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie
vied, 1974

Distributed in the Socialist countries by SLOV-
ART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Cze-
choslovakia. Distributed in West Germany and
West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-
8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik
Deutschland. For all other countries, distribution
rights are held by JOHN BENJAMINS, N. V.,
Periodical Trade, 54 Warmoesstraat, Amsterdam,
Netherlands.